

Dialoguri despre TEATRU

Valentin Silvestru

PUȚINĂ BIBLIOGRAFIE CRITICĂ

— Nu mă cunoașteți... Sînt student în Ziaristică și mi-am ales ca lucrare de diplomă „Critica teatrală de azi”. Am venit să vă cer cîteva sfaturi.

— Ești gata să le și primești?

— Desigur; altfel cum?

— Atunci nu prea cred c-o să devii critic de profesie. Noi sîntem obișnuiți să dăm sfaturi nu să le și primim.

— Glumiți. Știam că un critic ascultă pe mulți înainte de a-și formula opiniile.

— Se întîmplă adesea să *asculte*, nu totdeauna însă îi și *aude*.

— Fără supărare: nu v-aș fi deranjat pentru niște jocuri de cuvinte.

— Dacă ar fi numai biete calambururi... În sfîrșit: ce anume te preocupă?

— Precizări: cum trebuie făcută critica.

— Vai de mine! Și vrei să-ți dau eu asemenea povețe? Teoria criticii e foarte precară, iar discuțiile actuale despre teatrologie nu au nici o frecvență — ca și cursurile respective de la Institut. Nu cred c-ai nimerit bine la mine.

— Atunci la cine mă îndrumați?

— Știu eu? Problemele sînt atît de vaste, iar noi atît de specializați...

— Aș fi vrut să știu de pildă: care este — sau ar trebui să fie — funcția criticului în raport cu cititorul, cu spectatorul?

— Te sfătuiesc să te adresezi lui Anatolii Vasilievici Lunacearski, care a fost el însuși un critic reputat. Uite ce-ți va răspunde: „Criticul care comentează, criticul care te împiedică să te atingi de un fruct otrăvit, dar uneori îmbietor, criticul care sparge cu dinții lui coaja tare ca să dezvăluie miezul minunat, criticul care scoate la lumină comorile rămase în umbră, criticul care pune punctul pe „i” și face generalizări pe baza materialului artistic — acest critic este pentru epoca noastră, epoca apariției unui public uriaș și de neprețuit, dar încă lipsit de experiență, o călăuză indispensabilă”. Vezi? Aceasta e funcția criticului: călăuză a cititorului, a spectatorului.

— Îmi pare foarte bine. Și eu m-am gîndit că funcția criticii e de a fi un ghid absolut imparțial...

— Nu știu ce înțelegi prin „absolut imparțial”... Mi-e mult mai clară expresia „obiectivitate științifică”.

— Am vrut să spun: să fie dreaptă critica...

— Citește din Baudelaire următoarea propozițiune: „Pentru a fi dreaptă, adică pentru a-și avea rațiunea de existență, critica trebuie să fie parțială, politică, adică să fie făcută dintr-un punct de vedere exclusiv, dar din punctul de vedere care deschide cele mai mari orizonturi”.

Bineînțeles, pentru a fi de deplin obiectiv criticul nu poate fi decât marxist. Altfel, rămâne el însuși străin de contemporaneitate, nu-l mai urmezi, n-ai nici un fel de încredere într-insul.

— Bine, pricep. Dar în sensul de mai sus criticul este o călăuză nu numai pentru public, ci și pentru artist, nu?

— Trebuie să fie, neapărat...

— Artiștii sînt însă foarte susceptibili și atunci îmi închipui că uneori criticul își atenuează considerațiile prea aspre ca să nu stîrnească excesive animozități. Cu alte cuvinte atentează conștient la propria sa obiectivitate.

— „Nu; — zice Caragiale — nu poate fi astfel, și, oricît mi-ar părea rău dacă aceasta ar produce nervozitate în anumite locuri, ne simțim datori a-i spune Teatrului nostru adevărul și a-i arăta cusururile ce trebuie să și le îndrepte... tocmai aci stă rolul criticii: să semnaleze imperfecțiile și să recomande eliminarea lor, dacă lucrul e cu putință“. În treacăt fie zis, să nu-ți închipui că susceptibilitatea e numai apanajul artiștilor. Din acest punct de vedere, criticii sînt și ei foarte... artiști și nu de puține ori observațiile ce li se adresează le produc nervozitate.

— Așadar, criticii sînt îndeobște prea aspri cu ceea ce socotesc criticabil? Eu credeam tocmai dimpotrivă. În general: a face critică nu înseamnă oare a fi necruțător cu greseliile artistice, a fi dezlănțuit împotriva slăbiciunilor manifeste, a fi implacabil față de adversarul de idei?

— Îmi pari un temperament cumplit! Ai dreptate în principiu, dar fără principialitate orice „dezlănțuire“ e suspectă. Cercetează cu atenție opinia lui Gorki: „Sarcina criticului nu e cituși de puțin să rănească și să strivească demnitatea umană. Toate acestea nu înseamnă decît să arate public caracteristicile concepțiilor sale de filistin, să arate că consideră pe orice om ca o ființă inferioară, în comparație cu el, criticul, să arate că este plictisit, leneș și nu se pricepe sau se enervează din cauza propriei sale lipse de talent“.

— Ce-i supără mai mult pe artiști într-o critică? Tonul aspru?

— Orice artist are prin definiție o ureche fină, esențialmente muzicală și nu se poate ca stridentele de ton să nu cauzeze suferință unui asemenea auz. Mi se pare însă că mai ales îi ofensează neînțelegerea meschină. Iată de ce s-a supărat Goethe pe Schlegel: „Critica sa este esențialmente îngustă; în mai toate piesele el nu vede decît scheletul fabulei și aranjamentul său; totdeauna se mărginește la a indica micile asemănări cu marii maeștri ai trecutului; cît privește viața și atracția pe care poetul a răspîndit-o prin opera sa, cît privește înălțimea și maturitatea spiritului, pe care le-a demonstrat, toate acestea nu-l preocupă deloc“.

— Însușindu-mi propozițiunile despre necesitatea unei critici blinde, nu-mi tocesc cumva exigența? Oare opinia publică n-a condamnat pe drept spiritul apologetic în critică?

— Pînă acum n-a fost vorba de „blîndețe“, ci de „obiectivitate“. Dar presupunînd că sufletul dumitale ar cunoaște vreuna din pernicioasele înclinații de care pomeneai, atunci să revezi părerea drastică a tînărului Engels despre o anume situație din critica și literatura germană a vremii sale. Nici faptele, nici învinuirile autorului n-au azi echivalent sau obiect în literatura noastră. Dar *spiritul* observărilor sale are o oarecare rezonanță actuală: „...începe o aprobare și o tîmîiere generală. Nu e *unul* care să nu fi făcut ceva bun, nu e *unul* care să nu reprezinte ceva remarcabil, nu e *unul* căruia literatura să nu-i datoreze vreun progres. Aceste veșnice complimente, această tendință de conciliere, mania aceasta furibundă de a face pe proxenetul și pe misitul literar sînt insuportabile. La ce-i folosește literaturii că unul sau altul are cîte un pic de talent, că pe ici, colo se realizează cîte ceva, dacă altminteri nu e bun de nimic, dacă toată orientarea sa, caracterul său literar, realizările sale în general nu au nicio valoare? În literatură, fiecare nu. valorează prin sine însuși, ci prin poziția lui față de întreg“.

— Sînteți de acord că orice scriitor sau artist e oricum ostil criticii — mai mult sau mai puțin?

— Mă îndoiesc. Sau poate că e adevărat, uneori, pentru prima reacție a artistului. Poate că e adevărat, adeseori, în ceea ce-i privește pe artiștii mediocri. Probabil că e adevărat totdeauna cînd e vorba de o critică proastă. Artiștii veritabili însă au fost și sînt severi față de ei înșiși și, în fond, receptivi la observațiile altora, lauda nemeritată îi chinue, lingușirea le repugnă. Anatole France îndemna la stimă față de critică: „...fără să-mi fac cea mai mică iluzie despre adevărul absolut al opiniilor ce exprimă, eu consider critica... drept unul din cele

mai nobile vlăstare cu care s-a împodobit în anotimpul din urmă arborele stufos al literelor“.

— Pesemne că el se referea la critica amplă, cuprinsă în opuri mari, exprimată în studii adânci... Eu m-am referit la vrăjmășia față de critica obișnuită, de revistă, de ziare, cotidiană...

— „În cealaltă categorie de critică, pe care cuvântul de *ziaristică* o exprimă destul de bine, eu așez acea însușire aparte, nobilă, zeloasă, practică, ce nu s-a dezvoltat decât de trei secole, care, din corespondența savanților, unde se găsea la strîmtoare, a trecut repede la ziare, le-a înmulțit fără încetare și a devenit, datorită tiparului, a cărui consecință este, unul din cele mai active instrumente. Așa s-a făcut că lucrările spiritului dispun de o critică vioaie, zilnică, mereu prezentă...”

— Asta cine a mai spus-o?

— Saint-Beuve.

— Mersi! El însuși deținea o rubrică de critică într-o revistă — dacă nu mă înșel.

— Și? Afirmatia lui ți se pare lipsită de obiectivitate?

— Nu, dar nu mi se impune cu suficientă autoritate în speță. Și n-ar fi în nici un caz stimulentele hotărîtor care m-ar îndemna să îmbrățișez profesia de critic.

— Mde...

— De fapt ce i se cere unui critic?

— Adresează-te din nou lui Lunacearski: „...i se cere o mare îndemînare și multă intuiție. Căci nu e vorba numai de o anumită pregătire marxistă, ci și de un anumit talent, fără de care critica nu poate exista”.

— Talent...

— Da, talent critic. Totodată: „E peste putință să fii critic fără o mare cultură științifică”: C. Dobrogeanu-Gherea.

— Înțeleg. Aș vrea totuși și o indicație contemporană asupra problemei.

— Am găsit într-un articol din revista sovietică *Kommunist*, o formulare limpede și bogată: „Critica literară nu este o meserie, ci o misiune înaltă. Ea cere o principialitate absolută și o obiectivitate riguroasă, studii neîncetate, dragoste pentru artă și înțelegerea profundă a specificului acesteia. Fiind mereu conștient de înalta semnificație socială a muncii sale, criticul e dator să se călăuzească nu după considerațiuni de prietenie sau de grup, ci după interesele dezvoltării ideologice și artistice ale literaturii sovietice, adică după interesele statului și poporului; el e dator să lupte pentru bogăția și multilateralitatea artei noastre, să sprijine încercările creatoare îndrăznețe, să-i ajute pe scriitori să folosească mai pe larg și într-o măsură completă posibilitățile excepționale pe care le oferă realismul socialist. Criticul sovietic și specialistul sovietic în domeniul științei literaturii nu este un spectator pasiv, care înregistrează fenomenele literare, ci un luptător activ pentru linia partidului în literatură, care intervine cu pasiune în procesul literar pentru a urmări cu critica sa tot ce e înapoiat, rigid și împiedică mersul înainte, și pentru a sprijini activ tot ce e mai înaintat în viață și în literatură”.

— Vă mulțumesc pentru indicațiile bibliografice. Nu vă ascund, că aș fi dorit să cunosc și părerea dumneavoastră personală despre critică... Curios: mai toți cronicarii teatrali pe care i-am vizitat s-au ferit în cea mai mare măsură să-mi expună opiniile lor proprii despre critica noastră teatrală de azi. De ce oare?

— Din modestie, prietene...

— E și acesta un citat?

— A, nu! O simplă părere personală...